

جایگاه اهل بیت در سیره نبوی از منظر امام خامنه‌ای

منیره بذرکار^۱

چکیده

مقاله حاضر با عنوان «جایگاه اهل بیت (علیهم السلام) در سیره نبوی از منظر امام خامنه‌ای» با هدف واکاوی دیدگاه‌های ایشان درباره این موضوع، با روش توصیفی-تحلیلی و از طریق مطالعه کتابخانه‌ای نگارش یافته است. مسأله اصلی آن است که علی‌رغم تأکیدات قرآن و سنت بر جایگاه اهل بیت (علیهم السلام)، شاهد تحریف‌هایی در درک صحیح از سیره نبوی در این زمینه هستیم. این پژوهش در پی پاسخ به این پرسش‌هاست که مؤلفه‌های اصلی جایگاه اهل بیت (علیهم السلام) در سیره نبوی از نگاه امام خامنه‌ای کدامند و چگونه می‌توان از این خوانش، الگویی کاربردی برای زیست فردی و اجتماعی در جهان معاصر استخراج کرد.

یافته‌ها و نتیجه نهایی پژوهش نشان می‌دهد که از منظر امام خامنه‌ای، اهل بیت (علیهم السلام) جایگاهی محوری، بی‌بدیل و تمدن‌ساز در سیره نبوی دارند؛ آنان نه تنها راویان، که مفسران راستین، مجریان عملی، نگهبانان اصیل و اسوه‌های زنده این سیره هستند. تبیین این منظرمی‌تواند نه تنها به شفاف‌سازی این باور دینی بینجامد، بلکه در نهایت نقشه راهی برای عبور از چالش‌های فکری حاضر و تمدن‌سازی اسلامی بر اساس اسوه‌ای کامل ارائه دهد و الگویی اصیل برای امت اسلامی به ارمغان آورد.

واژگان کلیدی: اهل بیت، امام خامنه‌ای، سیره نبوی.

مقدمه

اسلام به عنوان دینی جهان‌شمول، برای تداوم و تعمیق آموزه‌های خود در طول تاریخ، بر دو رکن استوار است: «کتاب» به عنوان قانون جاودان، و «عترت» به عنوان مفسر و مجری بی‌بدیل این قانون. در این منظومه، سیره نبوی تنها یک گزارش تاریخی نیست، بلکه آیینه تمام‌نمای تجسم عملی این دو رکن به شمار می‌رود؛ الگویی زنده که نحوه تبدیل وحی به یک «نظام زندگی» را نشان می‌دهد. با این حال، فهم این الگو در گذر زمان با چالش‌های متعددی روبرو شده است، به گونه‌ای که یکی از ارکان اصلی آن، یعنی جایگاه اهل بیت (علیهم السلام)، گاه در هاله‌ای از ابهام یا تحریف قرار گرفته است. این در حالی است که قرآن کریم با آیاتی همچون آیه تطهیر و حدیث متواتر «ثقلین» پیوند ناگسستنی قرآن و عترت را به عنوان میراث پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای امت به وضوح ترسیم می‌کند.

در این میان، بازخوانی این مفهوم از منظر اندیشمندانی که دغدغه احیای تفکر ناب اسلامی را دارند، ضروری می‌نماید. امام خامنه‌ای به عنوان رهبری دینی و نظریه‌پردازی آگاه، با تمسک به این دو ثقل بزرگ، در بیانات خود تلاش کرده‌اند تا تصویری روشن و نظام‌مند از جایگاه اهل بیت (علیهم السلام) در سیره نبوی ارائه دهند. این مقاله در صدد است با واکاوی منظومه فکری ایشان، به دو پرسش بنیادین پاسخ گوید: اول، از نگاه امام خامنه‌ای، چه ارتباط محوری و نظام‌مندی میان شخصیت، رسالت و سیره پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) با اهل بیت (علیهم السلام) در طرح الهی هدایت امت وجود دارد؟ و دوم، چه شواهد و مؤلفه‌های عینی در کلام و کنش پیامبر (صلی الله علیه و آله) — که در قالب سیره ایشان ثبت شده — بیانگر این جایگاه بی‌همتا و ویژه برای اهل بیت (علیهم السلام) است؟

پاسخ به این دو پرسش، نه تنها گامی در جهت شفاف‌سازی یک باور اصیل اسلامی و رفع شبهات تاریخی است، بلکه می‌تواند چراغ راهی برای تدوین الگوی زیست اسلامی در عصر حاضر باشد؛ الگویی که چگونه

«امت» می‌تواند با تمسک به این دو ریسمان استوار، مسیر خود را در جهت تحقق تمدن نوین اسلامی پیدا کند.

مفهوم «اهل بیت»

واژه «اهل بیت» ترکیبی است از «اهل» به معنای وابستگان و منسوبان، و «بیت» به معنای خانه و خاندان. در لغت، به ساکنان یک خانه اطلاق می‌شود. در منظومه معرفت اسلامی، این واژه بار معنایی ویژه‌ای یافته و به خاندان پیامبر گرامی اسلام (صلی الله علیه و آله) اشاره دارد. درباره مصادیق دقیق اهل بیت میان مذاهب اسلامی گفتگو وجود دارد؛ اما بر اساس دیدگاه شیعه و استناد به آیه تطهیر (احزاب: ۳۳) و حدیث مشهور «ثقلین»، اهل بیت (علیهم السلام) چهارده معصوم هستند که از هر پلیدی و ناپاکی مبرا بوده و مقام ولایت و رهبری علمی و عملی امت اسلامی پس از پیامبر (صلی الله علیه و آله) به آنان سپرده شده است. این جایگاه رفیع، آنان را به مفسران بی‌بدیل قرآن و اسوه‌های عملی سیره نبوی تبدیل کرده است.^۱

مفهوم «سیره»

«سیره» در لغت از ریشه «سیر» به معنای روش، حالت و طرز عمل است. در اصطلاح علوم اسلامی، سیره به سبک و شیوه مستمر و تاریخی رفتار در حوزه فردی یا اجتماعی گفته می‌شود. هنگامی که این اصطلاح در کنار واژه «نبوی» قرار می‌گیرد، به الگوواره عملی و سبک زندگی پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) در تمامی عرصه‌های فردی، اجتماعی، سیاسی و عبادی اشاره دارد. قرآن کریم با معرفی پیامبر (صلی الله علیه و آله) به عنوان «اسوه حسنه»، بر لزوم پیروی از این سیره تأکید می‌ورزد. از این منظر، سیره نبوی تنها یک

۱- کلینی، الکافی، ج ۱، ص ۲۰

گزارش تاریخی نیست، بلکه منبعی زنده و کاربردی برای استخراج احکام، اخلاق و سبک زندگی اسلامی در همه اعصار به شمار می‌رود.^۱

رابطه اهل بیت و سیره نبوی: تبیین یک پیوند ناگسستنی

نکته محوری که این تحقیق بر آن متمرکز است، تبیین رابطه میان این دو مفهوم است. از منظر امام خامنه‌ای، اهل بیت (علیهم السلام) تجسم عینی و استمرار زنده سیره نبوی هستند. آنان نه تنها راویان سیره پیامبر (صلی الله علیه و آله)، بلکه عینیت بخش و مفسر عملی آن در صحنه زندگی و حکومت پس از ایشان هستند. بنابراین، شناخت سیره نبوی بدون رجوع به کانونی که پیامبر (صلی الله علیه و آله) خود آن را هم‌تراز قرآن قرار داده (حدیث ثقلین)، ناقص و ناتمام خواهد بود. اینجاست که جایگاه اهل بیت به عنوان کانون تبیین سیره نبوی هویدا می‌شود.^۵

۱- سیره نبوی: چارچوب نظری تحقیق

سیره نبوی که در لغت به معنای روش و سبک رفتاری مستمر است، در منظومه معرفت اسلامی به الگوواره عملی پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) در تمامی عرصه‌های فردی، اجتماعی، سیاسی و عبادی اطلاق می‌شود. قرآن کریم با معرفی پیامبر (صلی الله علیه و آله) به عنوان «اسوه حسنه»^۳ جایگاه سیره را به عنوان مبین قرآن و منبعی زنده و هدایتگر برای همه اعصار تثبیت می‌کند. این سیره دارای ابعاد گسترده و ویژگی‌هایی منحصر به فرد است؛ ترکیبی متوازن از عبادت و حکومت، عدالت و محبت، و روشی مبتنی بر بشارت و انداز بدون هرگونه اجبار؛ که حتی در سخت‌ترین شرایط مانند جنگ، ارزش‌های انسانی و اخلاقی در آن رعایت می‌شد از این منظر، اندیشمندانی چون شهید مرتضی مطهری، سیره نبوی را منبعی

۱- مطهری، سیری در سیره نبوی، ص ۳۷

۲- خامنه‌ای، حدیث ولایت، ج ۵، ص ۱۲۳

۳- احزاب: ۲۱

۴- مطهری، سیری در سیره نبوی، ص ۵۸

مهم برای «اصلاح و تکمیل بینش» یک مسلمان می‌دانند و علامه طباطبایی آن را آداب الهی می‌خواند که التزام به آنها والاترین کمال و تأمین‌کننده خیر دنیا و آخرت است.^۲

۲- واکاوی جایگاه اهل بیت در سیره نبوی از منظر امام خامنه‌ای

اهل بیت به عنوان مفسران راستین و جانشینان بر حق سیره نبوی

از نگاه امام خامنه‌ای، اهل بیت (علیهم السلام) تنها راویان سیره نبوی نیستند، بلکه مفسران اصیل و وارثان حقیقی این سیره هستند. ایشان تأکید می‌کنند که پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) تنها به بیان نظری احکام اکتفا نکرد، بلکه یک «حیات طیبه» و «نظام اجتماعی» کامل را پایه‌گذاری نمود.^۳ فهم دقیق و تحقق عملی این نظام، بدون رجوع به اهل بیت (علیهم السلام) که پیامبر (صلی الله علیه و آله) آنان را هم‌تزار قرآن معرفی کرده، ممکن نیست. امام خامنه‌ای در تبیین این نقش کلیدی می‌فرماید: «معرفت به اهل بیت، ادامه دهنده راه پیامبر است... اگر ما بخواهیم سیره پیامبر را واقعاً درک کنیم، باید به سراغ اهل بیت برویم.»^۴ این بیان، نشان می‌دهد که اهل بیت (علیهم السلام) کلید فهم سیره نبوی هستند، نه صرفاً یکی از منابع آن. آنان سیره پیامبر (صلی الله علیه و آله) را نه به صورت منجمد در تاریخ، بلکه به عنوان الگویی پویا و زنده برای همه دوران‌ها تبیین و تفسیر کرده‌اند.

اهل بیت به عنوان اسوه‌های عملی و تجسم عینی سیره نبوی

امام خامنه‌ای بر این باور است که اهل بیت (علیهم السلام) سیره نبوی را در زندگی خویش متجسم کردند. ایشان در بیانات متعدد، به زندگی امام علی (علیهم السلام)، حضرت زهرا (س) و دیگر ائمه (علیهم السلام)

۱- مطهری، سیری در سیره نبوی، ص ۳۷

۲- طباطبایی، سنن النبى، ص ۹۳

۳- خامنه‌ای، بیانات در دیدار مردم قم، ۱۳۸۹/۱۰/۱۹

۴- خامنه‌ای، بیانات در آغاز هفته وحدت، ۱۳۹۵/۰۳/۱۲

الله علیه و آله)، به ابعاد حکیمانه عهدنامه‌ها و پیمان‌ها اشاره می‌کردند.^۱ این نگاه حکیمانه باعث می‌شد سیره نبوی به صورت الگویی جاودان برای همه اعصار قابل استفاده باشد.

مکتب اهل بیت و پاسخگویی به شبهات سیره نبوی

اهل بیت (علیهم السلام) در مقام مدافعان سیره نبوی، به شبهات و تحریف‌هایی که در طول تاریخ نسبت به سیره پیامبر (صلی الله علیه و آله) وارد می‌شد، پاسخ می‌دادند. آنان با استدلال‌های متقن و مستند، تحریف‌ها را رد کرده و تصویر صحیحی از سیره نبوی ارائه می‌دادند. این نقش به ویژه در دوران ائمه متأخر که شبهات بیشتری مطرح می‌شد، پررنگ‌تر بود.

تأثیر مکتب اهل بیت در حفظ اصالت سیره نبوی

مکتب اهل بیت (علیهم السلام) با ایجاد نظام علمی منسجم و پرورش راویان و محدثان مورد اعتماد، نقش بی‌بدیلی در حفظ اصالت سیره نبوی ایفا کرد.^۳ امام خامنه‌ای در این رابطه می‌فرماید: «اگر زحمات اهل بیت نبود، امروز ما از سیره واقعی پیامبر بی‌خبر بودیم.»^۴ این مکتب با تدوین کتب سیره و حدیث و تشکیل حلقه‌های علمی، میراث نبوی را از گزند تحریف مصون داشت.

۱- خامنه‌ای، بیانات در کنفرانس وحدت اسلامی، ۱۳۹۷/۰۲/۲۹

۲- شیخ صدوق، علل الشرایع، ج ۱، ص ۱۲۳

۳- خامنه‌ای، پیام به مجمع جهانی اهل بیت، ۱۳۹۴/۰۶/۲۵

۴- خامنه‌ای، بیانات در دیدار مردم آذربایجان، ۱۳۹۶/۰۷/۲۶

نتیجه گیری

این پژوهش با واکاوی بیانات امام خامنه‌ای نشان می‌دهد که جایگاه اهل بیت (علیهم السلام) در سیره نبوی، جایگاهی محوری، بی‌بدیل و تمدن‌ساز است. از نگاه ایشان، پیوند بین پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) و اهل بیت (علیهم السلام) یک پیوند ارگانیک و طراحی شده در نظام هدایت الهی است. مهم‌ترین یافته‌های این تحقیق حاکی از آن است که سیره عملی و گفتاری پیامبر (صلی الله علیه و آله) سرشار از مؤلفه‌هایی است که جایگاه ویژه اهل بیت (علیهم السلام) را نشان می‌دهد؛ از جمله برجسته‌سازی جایگاه علمی و تفسیری اهل بیت در حدیث ثقلین، تجلی محبت و احترام عملی در تعاملات روزمره، مشاوره مستمر در امور حکومتی، اعلام صریح ولایت در غدیر خم و توصیه‌های مکرر در واپسین لحظات حیات.

این تحقیق همچنین نشان می‌دهد که سیره نبوی در پرتو مکتب اهل بیت (علیهم السلام) به درستی تبیین می‌شود. این مکتب با اصولی همچون عقلانیت، جامعیت نگرش و استدلال‌پذیری، سیره نبوی را از سطح یک گزارش تاریخی به الگویی زنده و کاربردی برای همه اعصار ارتقا می‌دهد. بر این اساس، تبیین این دیدگاه می‌تواند الگویی کاربردی برای زندگی فردی و اجتماعی مسلمانان ارائه دهد که شامل ارائه نقشه راه عملیاتی برای نظام‌سازی اجتماعی، تبیین سبک زندگی اسلامی در عرصه‌های مختلف، ارائه الگوی حکمرانی دینی مبتنی بر عدالت، طراحی الگوی اقتصاد مقاومتی و ارائه الگوی تعامل با تمدن‌های دیگر بر اساس عزت و حکمت می‌شود.

در راستای بهره‌گیری از نتایج این پژوهش، ضروری است مباحث سیره اهل بیت (علیهم السلام) در کتب درسی مدارس و دانشگاه‌ها گنجانده شود و متون آموزشی برای آشنایی عموم مردم با سیره کاربردی اهل بیت (علیهم السلام) تدوین گردد. همچنین برگزاری دوره‌های آموزشی برای مدیران و مسئولان بر اساس سیره حکمرانی اهل بیت (علیهم السلام) می‌تواند راهگشا باشد. برای تکمیل و تعمیق این پژوهش، انجام مطالعاتی در حوزه واکاوی تطبیقی دیدگاه امام خامنه‌ای با دیگر اندیشمندان اسلامی درباره سیره نبوی، بررسی مصادیق عینی تمدن‌سازی بر اساس سیره اهل بیت (علیهم السلام) در تاریخ اسلام و تحلیل نقش اهل بیت (علیهم السلام) در ایجاد تمدن علمی در دوران طلایی اسلام پیشنهاد می‌شود.

امام خامنه‌ای با تبیین جایگاه اهل بیت (علیهم السلام) در سیره نبوی، خوانشی نوین و کارآمد از اسلام ناب ارائه می‌دهند که می‌تواند مسیر حرکت امت اسلامی به سوی تمدن نوین اسلامی را هموار کند. این دیدگاه نشان می‌دهد که سیره نبوی به برکت وجود اهل بیت (علیهم السلام)، مکتبی زنده، پویا و پاسخگو به نیازهای بشر در همه اعصار است.

فهرست منابع و مآخذ

* قرآن کریم.

نهج البلاغه.

۱. ابن هشام، عبدالملک، السیره النبویه، تحقیق مصطفی السقا، بیروت: دارالمعرفه، چاپ دوم، ۱۴۰۰ق.
۲. امین، نصرت بیگم (بانوی اصفهانی)، سیره معصومان، ترجمه: علی حجتی کرمانی، تهران: نشر سروش، چاپ سوم، ۱۳۷۶ش.
۳. حر عاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، قم: مؤسسه آل البيت (علیهم السلام)، چاپ اول، ۱۴۰۹ق.
۴. خامنه‌ای، سید علی، بیانات در اجتماع زائران حرم رضوی، ۱/۰۱/۱۳۹۸ش.
۵. خامنه‌ای، سید علی، بیانات در آغاز هفته وحدت، ۱۲/۰۳/۱۳۹۵ش.
۶. خامنه‌ای، سید علی، بیانات در درس خارج فقه، ۲۲/۰۷/۱۳۹۰ش.
۷. خامنه‌ای، سید علی، بیانات در دیدار اساتید دانشگاه، ۱۴/۰۳/۱۳۹۸ش.
۸. خامنه‌ای، سید علی، بیانات در دیدار اعضای مجلس خبرگان، ۰۸/۰۳/۱۳۹۷ش.
۹. خامنه‌ای، سید علی، بیانات در دیدار مردم قم، ۱۹/۱۰/۱۳۸۹ش.
۱۰. خامنه‌ای، سید علی، بیانیه گام دوم انقلاب، ۲۲/۰۱/۱۳۹۸ش.
۱۱. خامنه‌ای، سید علی، حدیث ولایت، ج ۷، تهران: مؤسسه انتشارات امیرکبیر، چاپ اول، ۱۳۷۹ش.
۱۲. سبحانی، جعفر، اهل بیت در قرآن و حدیث، قم: مؤسسه امام صادق (علیهم السلام)، چاپ دوم، ۱۳۹۱ش.
۱۳. طباطبایی، محمدحسین، سنن النبی، تهران: انتشارات اسلامی، چاپ سوم، ۱۴۱۹ق.
۱۴. کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، تهران: دارالکتب الاسلامیه، چاپ چهارم، ۱۴۰۷ش.
۱۵. مجلسی، محمدباقر، بحار الأنوار، بیروت: داراحیاء التراث العربی، چاپ سوم، ۱۴۰۳ش.
۱۶. مطهری، مرتضی، سیری در سیره نبوی، تهران: انتشارات صدرا، چاپ پنجم، ۱۴۰۲ش.

۱۷. مفید، محمد بن محمد، الإرشاد فی معرفه حجج الله علی العباد، قم: کنگره شیخ مفید، چاپ اول، ۱۴۱۳ق.

۱۸. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، تهران: دار الکتب الاسلامیه، چاپ اول، ۱۳۷۴ش.

منابع الکترونیکی

۲۰. پایگاه اطلاع رسانی دفتر مقام معظم رهبری، قابل دسترسی در: www.leader.ir